

Nevenka Nićin

nicinnevenka@gmail.com

069799901

4. OSNOVI EKONOMIJE

- Centralna banka je monetarna institucija i osnovni stožer bankarskog sistema svake zemlje.
- Prve Centralne banke osnovane su u drugoj polovini XVII veka u Švedskoj i Engleskoj.

- Formira se u formi akcionarskog društva čiji kapital pripada državi

- Tri osnovna tipa centralne banke:
 1. Jedinствена centralna banka
 2. Složeni sistem centralnih banaka
 3. Nacionalna centralna banka

Funkcije Centralne banke

- Emisiona funkcija
- Funkcija monetarnog regulisanja
- Funkcija banke banaka
- Funkcija bankara države, odnosno vlade
- Kontrolna funkcija
- Funkcija organizacije platnog prometa
- Spoljnoekonomska funkcija

Operacija i bilans centralne banke

- Centralna banka ostvaruje svoje funkcije kroz bankarske operacije koje mogu da budu pasivne i aktivne

pasivne operacije – emisija gotovog novca, prijem depozita poslovnih banaka, depozit neposrednih komitenata (države)

aktivne operacije – kreditni poslovi sa poslovnim bankama i neposrednim komitentima centralne banaka, operacije na otvorenom tržištu hartija od vrednosti , devizne operacije centralne banke

-
- Ponuda novca u čitavoj privredi proističe iz procesa u kome su kao akteri uključeni: centralna banka, nebankarski sektor i sektor banaka
 - Nebankarski sektori utiču na određivanje ponude novca jer njihova tražnja za gotovim novcem na jednoj strani i tražnja za depozitnim novcem, na drugoj strani, utiču na oba elementa ponude novca

-
- Centralna banka ima najvažniju ulogu u određivanju ponude novca. Ona može direktno da kontroliše količinu primarnog novca, a preko nje i količinu emitovanog novca.
 - Ponašanje centralne banke, nebankarskih sektora i banaka u procesu određivanja ponude novca može se sintetizovati kroz tri varijable, i to:
 1. količina primarnog novca,
 2. stopa gotovog novca prema depozitima,
 3. stopa rezervi banaka kod centralne banke.

- Gotov novac predstavlja zajedničku stavku primarnog novca i ponude novca. Novčanice emitovane od strane Sistema federalne rezerve i rezerve koje drže banke na računu kod Sistema federalne rezerve su obaveze centralne banke prema bankama članicama.
- U sastav primarnog novca ili monetarne baze ulaze depoziti banaka kod centralne banke i gotov novac

► Bilans sistema federalnih rezervi

Aktiva

- zlato i devize,
- krediti Sistema federalnih rezervi (zajmovi i diskonti, državne hartije od vrednosti, ostali krediti),
- ostala sredstva.

Pasiva

- gotov novac,
- depoziti banaka kod Sistema federalnih rezervi,
- ostali depoziti,
- kapital

-
- Treći način na koji centralna banka može da utiče na količinu primarnog novca predstavlja prodaja i kupovina deviza tj. intervencije na deviznom tržištu

Stopa primarnog novca

- Stopa gotovog novca prema depozitima određena je ponašanjem stanovništva, tj. sklonošću stanovništva da u većoj ili manjoj meri zadržava gotov novac.

Stopa rezervi banaka kod centralne banke

- Rezerve banke predstavljaju deo aktive u bilansu banke koji se drži u obliku gotovog novca u trezoru banke ili kao depozit kod centralne banke

- Nivo stope rezervi banaka određen je: prvo, stopom obavezne rezerve na depozite koja je predmet regulacije od strane centralne banke, drugo, viškom rezervi, tj. rezervama koje banke žele da održe iznad obaveznih rezervi
- Obavezne rezerve su važan deo mehanizma preko koga centralna banka kontroliše ponudu novca
Ukoliko banka dođe u poziciju da nema dovoljno rezervi, na raspolaganju su joj dve opcije:
 - kratkoročne pozajmice kod drugih banaka koje imaju višak rezervi i
 - kratkoročne pozajmice kod centralne banke.

- Ponuda novca se može determinisati putem tri faktora: količine primarnog novca ili monetarna baza, stope gotovog novca prema depozitima i stope rezervi banke kod centralne banke.
- Količine primarnog novca ili monetarna baza obuhvataju depozite poslovnih banaka kod centralne banke i gotov novac: gotov novac predstavlja zajedničku stavku primarnog novca i ponude.
- Fed (Federalne državne rezerve) podrazumevaju državne hartije od vrednosti i predstavljaju glavnu polugu preko koje se utiče na količinu primarnog novca.

Stopa gotovog novca prema depozitima se izračunava kao odnos gotovog novca prema ukupnim depozitima, a može se izraziti i kao:

- Odnos gotovog novca i novčane mase u užem smislu,
 - Odnos gotovog novca i transakcionih depozita.

Rezerve pasivnih banaka predstavljaju deo aktive u bilansu banke koji se drži u obliku gotovog novca u trezoru banaka ili kao depozit kod centralne banke, koje poslovne banke moraju držati da bi bile spremne da zadovolje potrebe svojih klijenata koji žele da dođu do gotovine.

Obavezne rezerve su važan mehanizam preko koga centralna banka kontroliše ponudu bankarskog novca:

- Obavezne rezerve nisu iste za sve depozitare, tako da stopa obavezne rezerve varira u zavisnosti od veličine banke,
- Na transakcione depozite se primenjuje viša stopa obaveznih rezervi, nego što je to slučaj na štedne i oročene depozite.

Iznos rezervi koje banke drže iznad obaveznih rezervi (višak rezervi) zavisi od projektovane dinamike gotovinskih isplata i plaćanja drugim bankama.

Ekonomska i monetarna unija (EMU) formirala se kroz tri faze

- prva faza –ukidanje svih ograničenja na kretanje kapitala između zemalja članica
 - druga faza- EMU vezuje se za ustanovljavanje Evropskog monetarnog instituta (EMI)
- treća faza- uvodi se jedinstvena evropska valuta pod nazivom (EUR)

- ▣ Primarni cilj ESCB jeste obezbeđivanje cenovne stabilnosti, a na principima otvorene tržišne privrede sa slobodnom konkurencijom, uz afirmaciju efikasne alokacije resursa.

Osnovni zadaci ESCB uključuju:

- Definisavanje i sprovođenje monetarne politike EU,
- Rukovođenje deviznim poslovima,
- Držanje i upravljanje deviznim rezervama zemalja članica,
- Omogućavanje što efikasnijeg platnog prometa,
- Sprovođenje prudencijalnog nadzora nad kreditnim institucijama i stabilnost finansijskog sistema.

Da bi neka zemlja mogla pristupiti jedinstvenoj evropskoj valuti, ona mora da ispuni sledeće uslove:

- Stopa inflacije ne sme da bude veća od 1,5 procentnih poena iznad nivoa koje ostvaruju tri najuspešnije zemlje,
- Dugoročne kamatne stope ne smeju biti veće od 2 procentna poena iznad kamatnih stopa u već pomenute tri najuspešnije zemlje,
 - Niski fiskalni deficit, koji ne smeju premašiti nivo od 3% BDP,
 - Devizni kurs mora biti stabilan unutar Evropskog monetarnog sistema,
 - Postojanje nezavisne centralne banke.

- Tržište je kategorija robne privrede, određeni stepen razvitka proizvodnih snaga i društvena podela rada jesu osnovne pretpostavke i uslov za njegovu pojavu i razvitak.
- U uslovima tržišne privrede proizvodi ljudskog rada pretvaraju se u robu i putem razmene postaju dostupni onima kojima su potrebni, a koji su spremni i imaju mogućnosti da ih kupe.

- Pod tržištem podrazumevamo mesto, prostor ili područje na kome se u određeno vreme sučeljavaju ponuda i tražnja, odnosno vrši prodaja i kupovina robe pod cenama koje se iz tih odnosa formiraju.
- Tržište je, u osnovi, skup institucija koje su ustanovili ljudi, unutar kojih se obavlja razmena, pri čemu konkurencija upravlja ponašanjem privrednih subjekata koji maksimiziraju svoj interes.

Nezaobilazna je uloga tržišta u odnosu na sistem društvene reprodukcije koja se ogleda u sledećem:

- ono reguliše razvoj proizvodnje i potrošnje, odnosno usklađuje ponudu i tražnju,
- ono posebno podstiče primenu ekonomskih principa – produktivnosti, ekonomičnosti i rentabilnosti,
- ono podstiče primenu naučno-tehničkog progresa i razvoj proizvodnih snaga,
- ono putem dejstva zakona vrednosti omogućava formiranje tržišnih cena kao gravitacione tačke,
- ono pruža pregled obima, strukture ponude i tražnje u vremenu i prostoru.

Transakcioni troškovi su troškovi razmene svojinskih prava. Oni nastaju jer su privrednim subjektima pored cene inputa i outputa u procesu razmene svojinskih prava nametnuti i drugi troškovi kao što su:

- Troškovi tražnje informacija. Pre zaključivanja ugovora neophodno je raspolagati informacijama o potencijalnim kupcima, odnosno prodavcima, visini tržišne cene i konjunkturalnim kretanjima.
- Troškovi vođenja pregovora. Potrebno je postići dogovor o uslovima razmene, načinu i mestu isporuke, plaćanja, standarda itd.
- Troškovi merenja karakteristike proizvoda i usluga. Troškovi merne tehnike, standarda itd.
- Troškovi specifikacije i zaštite prava svojine. Troškovi arbitraže, sudova, državnih organa.
- Troškovi oportunističkog ponašanja. Skretanje od dogovorenih uslova i njegove kontrole.

Postojanje transakcionih troškova ukazuje na to da tržišna privreda nikad ne ostvaruje punu efikasnost koja karakteriše stanje opšte ravnoteže, već funkcioniše suboptimalno. Sa stanovišta kupaca i prodavaca značajni su:

- troškovi nabavke i usluga,
- transakcioni troškovi.

Transakcioni troškovi izvode se iz dve pretpostavke ljudskog ponašanja:

- ograničene racionalnosti,
- oportunističkog ponašanja

Iz uloge tržišta, koju ono ima u društvenoj reprodukciji, proizilaze mnogobrojne funkcije, među kojima se izdvajaju četiri kao najvažnije, i to:

- informativna,
- selektivna,
- alokativna,
- distributivna.

-
- Informativna funkcija tržišta sastoji se u pružanju relevantnih informacija o stanju ponude i tražnje na njemu.
 - Selektivna funkcija tržišta ostvaruje se uz dejstvo zakona vrednosti, na bazi odstupanja od društveno priznate vrednosti, tržište vrši selekciju proizvođača.

-
- Alokativna funkcija tržišta podrazumeva razmeštaj proizvodnih resursa u odgovarajuća područja, grane i delatnosti u kojima će se ostvarivati optimalni ekonomski efekti – prosečan profit i ekstra profit.
 - Distributivna funkcija tržišta odnosi se na raspodelu novostvorene vrednosti između učesnika u društvenoj reprodukciji. A ona se vrši putem primarne raspodele nacionalnog dohotka i određivanja cena društvenih faktora proizvodnje

Postoji veliki broj kriterijuma za podelu tržišta. Uglavnom u naučnim krugovima preovladava mišljenje da podelu tržišta treba izvršiti prema sledećim kriterijumima:

- prema prostoru razlikujemo: lokalno, nacionalno isvetsko tržište;
- prema vrsti robe: tržište robe, sredstva za proizvodnju, finansijsko tržište, tržište radne snage itd.;
- prema konkurenciji: slobodno, monopolsko, administrativno, ograničeno i samoupravno tržište;
- prema položaju kupca i prodavca: tržište kupca i tržište prodavca.

- Oblik konkurencije je određen uslovima i faktorima tržišnog položaja učesnika u razmeni. Položaj na tržištu može biti različit na strani ponude i na strani tražnje, zbog čega se i razlikuje tržišni položaj ponude od tržišnog položaja tražnje.

Postoje mnogobrojni faktori i okolnosti koje određuju tržišni položaj, a među njima su najvažniji:

- broj prodavaca i kupaca na tržištu,
- mogućnost pristupa novih prodavaca i kupaca na tržište,
- postojanje i stvarnost supstituta (homogenost proizvoda),
- pokretljivost prodavaca i kupaca.

Za analizu oblika konkurencije, razlikovaćemo sledeća tržišna stanja:

- potpuno (neograničeno, slobodno), konkurentsko tržište,
- potpuno monopolističko tržište ili čist monopol,
- ograničeno ili nepotpuno konkurentsko tržište, koje može biti ograničeno, od strane duopola, od strane duopola ili oligopola, ograničeno diferencijom proizvoda i prodaje, i ograničeno od strane države.

-
- Nemački ekonomista Štakelberg dao je klasifikaciju tržišnih stanja, koja će sve do današnjeg dana ostati jedna od najšire prihvaćenih među onima koji istražuju probleme tržišta, cena, poslovne politike preduzeća.
 - Tržište, utoliko se više približava monopolu (potpunom) ukoliko je konkurencija limitiranija i obrnuto, ukoliko je konkurencija više zastupljena utoliko je tržište bliže stanju nazvanom u literaturi potpuna, savršena, čista ili neograničena konkurencija

-
- Štaketberg je, sva tržišta podelio u dve grupe, zavisno od toga da li na njima postoji ili ne postoji međuzavisnost robnih cena.
 - Slučajevi kada postoji međuzavisnost cena različitih roba predstavljaju, tržišta ograničene konkurencije.
 - Od procene da je ekonomska moć svakog pojedinačnog prodavca ili kupca utoliko manja ukoliko je na datom tržištu njihov broj veći, Štaketberg je za klasifikaciju tržišnih stanja koristio kriterijum broja učesnika.

Samuelson najveći značaj pridaje zastupljenosti diferencijacije proizvoda i uticaju prodavaca (ili kupaca) na formiranje cena. Po njemu, postoje tri osnovna tržišna stanja:

- savršena konkurencija,
- nesavršena konkurencija, i
- potpuni monopol.

Savršenu konkurenciju karakteriše učešće velikog broja proizvođača koji proizvode identičan proizvod i veliki broj kupaca, pri čemu ni jedan od njih nije u stanju da vrši bilo kakvu kontrolu nad cenom.